

a literárnovedné bádanie v Čechách, ale tým, že je napísaná v češtine zrozumiteľným a jasným štýlom, ako aj tým, že sa zaoberá tak kritickou recepciou divadelných hier angloamerickej provincie, ako aj analýzou hereckých výkonov, čiastočne históriou scénografie, architektúrou a infraštruktúrou plzeňských divadiel a vývinom plzeňského divadelníctva od počiatkov po

súčasnosť ju možno čítať aj ako dejiny plzeňského divadelníctva a herectva. Autorka navyše dokazuje tak univerzálnosť, ako aj dôležité postavenie a kvalitu angloamerickej drámy nielen v plzeňskom, ale v národnom a medzinárodnom kontexte.

Jaroslav Kušnír*

SKED, Alan (2014): *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen rídil od roku 1809 nejen zahraniční politiku Rakouska, ale od roku 1815 měl rovněž, a možná především, rozhodující vliv i na jeho domácí záležitosti. Po celé období, kdy působil v úřadě – od roku 1809 jako ministr zahraničí a od roku 1821 jako kancléř – bylo jeho hlavní starostí, aby ochránil Evropu před revolucí, která ji mohla znovu zachvátit. Metternich měl podle Alana Skeda do roku 1848 výjimečné štěstí a během let, jež strávil v úřadu, habsburská monarchie pomohla svrhnout Napoleona, dokázala zkrotit revoluci a těšila se období míru a prosperity. Působila zde jen velmi slabá opozice, národům monarchie bylo umožněno rozvíjet své národní kultury, cenzura byla mírná a dokonce i v Itálii byla rakouská vláda nejlepší na celém Apeninském poloostrově. Jedná se proto nepochybně o jednu z klíčových osobností moderní evropské historie. Na základě tohoto tvrzení vyjadřuje Sked údiv, že v angličtině dosud nevyšla žádná důkladnější práce o roli, kterou hrál v záležitostech habs-

burské říše a v mezinárodních vztazích v letech 1809–1848. Tuto mezeru se proto rozhodl zaplnit svou knihou s názvem *Metternich and Austria. An Evaluation*, jež vyšla poprvé v roce 2007 a v českém překladu roku 2014, a to pod názvem *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*.

Autor recenzované publikace, britský profesor a politik Alan Sked, se specializuje především na habsburskou monarchii, britské politické dějiny, dějiny moderní Evropy a USA. Jeho zájem o Rakousko ovlivnil především britský historik A. J. P. Taylor, který vedl jeho disertační práci na Merton College v Oxfordu. Jako politik je oponentem členství Velké Británie v Evropské unii a založil politickou stranu UK Independence Party. Na London School of Economics vyučuje kurzy zaměřené na historii USA a moderní intelektuální dějiny a dějiny pohlaví, ras a otroctví. Mezi jeho díla patří mimo jiné: *The Survival of the Habsburg Empire. Radetzky, the Imperial Army and the Class War. 1848* (1979), *Britain's Decline. Problems and Perspectives* (1987), *The Decline and Fall of*

*Prof. PhDr. Jaroslav Kušnír, Ph.D., Inštitút anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, jaroslav.kusnir@unipo.sk.

the Habsburg Empire. 1815–1918 (1989; *Úpadek a pád habsburské říše. 1815–1918*, 1995) a *Radetzky. Imperial Victor and Military Genius* (2011).

V úvodu své knihy Sked upozorňuje čtenáře, že jeho práce nemá ambici stát se životopisem, nýbrž jejím cílem je umístit Metternichovy pozoruhodné úspěchy do patřičné perspektivy a narušit několik mýtů spojených s tak zvanou Metternichovou dobou. Rovněž uvádí, že staví na názorech, které již rozvíjel v druhém vydání knihy *Úpadek a pád habsburské říše. 1815–1918*, a odmítá nové pohledy na mezinárodní vztahy v Metternichově době, jež prosazuje americký badatel Paul W. Schroeder. Čtenáři se snaží poskytnout úplné porozumění Metternichovy role v historii, v níž je klíčovou složkou jeho účast na pádu Napoleona a při utváření evropského systému států v letech 1815–1848 i úloha, kterou měl v domácích záležitostech habsburské monarchie v době od svržení Napoleona po revoluční rok 1848. Tato kniha si jako své ústřední téma neklade kancléřovu diplomacii, nýbrž zkoumá otázky, které obvykle vyvstávají v souvislosti s Metternichem, a to, zda řídil policejní stát, chtěl federalizovat monarchii, byl neúprosným oponentem nacionalismu či zda jeho politika poškozovala národy monarchie a nevyhnutelně je dovedla k revoluci.

Autor ve své knize, která je rozdělena do šesti kapitol podle zkoumaných témat, odkazuje na mnoho významných historiků či Metternichových současníků, s jejichž názory se buď ztotožňuje, nebo je naopak zcela odmítá. V první kapitole, jež je jakýmsi úvodem a nese název *Byl Metternich nepochopen?*, se zabývá problematikou Metternicha a terorismu. Na Metternichovu obhajobu mimo jiné uvádí, že

historici až příliš snadno zapomínají, že během celého období 1815–1848 hrozilo nebezpečí, že zejména Francie se pokusí zpochybnit urovnání z roku 1815, a tím znovu začít cyklus války a revoluce. Metternichova obava z revoluce byla podle Skeda nepochybně oprávněná a argumentuje výčtem povstání, která se uskutečnila v průběhu let 1815 až 1848. Nejednalo se tedy o žádné paranoidní přeludy, nýbrž obavy podle jeho názoru pocitovaly široké vrstvy společnosti. Rovněž oponuje tradičnímu výkladu, podle kterého byla Evropa první poloviny 19. století vydána na milost a nemilost silám, jimž Metternich nemohl ani rozumět, ani je kontrolovat. Sked prohlašuje, že pokud historikové odbývali jeho obavy jako neopodstatněné a raději ho interpretovali jako reakcionáře, neschopného pochopit působení pokrokových sil historie spolu s vzestupem nové kapitalistické střední třídy, ukázalo se, že oni sami upadali do iluzí a že Metternich byl mnohem jasnozřivější, když předvídal další nebezpečí. Sám si samozřejmě dobře uvědomoval zvyšující se význam veřejného mínění a módní oblibu liberalismu, ale prostřednictvím mezinárodních akcí dokázal organizovat kontrolu tisku a univerzit, a tak omezovat vliv těchto faktorů. Autor rovněž polemizuje s Viktorem Biblem a Henrym Kissingerem, když uvádí, že to nebyl Metternich, kdo byl přímo odpovědný za pád habsburské monarchie, nýbrž že jej způsobila až první světová válka, a že její zánik nebyl nevyhnutelný a ani nevyplýval z dlouhodobých vnitřních problémů.

V následující kapitole se Sked zabývá problematikou role Metternicha při pádu Napoleona a dospívá k tvrzení, že to byl Napoleon, kdo se důsledně vyhýbal jednání s Metternichem, a tak nutil Rakousko dát se cestou války

proti němu, ať už to rakouský státník skutečně chtěl či nikoli. Autor dodává, že celá polemika ohledně Metternichova klamání svých spojenců, nebo svého nepřítele, je umělá. Sám Napoleon zcela vědomě riskoval porážku. Přesto u ní Metternich nepochybně sehrál významnou roli. Ta spočívala v udržování spojenců pohromadě a v nacházení precedentů, které jim umožňovaly vyjednávat jako celek. Ve skutečnosti jednal jako premiér celé koalice. Nicméně jestliže uznával potřebu s Napoleonem vyjednávat až do konce, akceptovali ji také všichni ostatní. V této kapitole se autor rovněž vymezuje vůči Schroederovu paradigmatu. Podle něj rok 1815 přinesl „systémovou změnu“, takže mocenské vztahy v Evropě začaly určovat dva hegemonní státy – Velká Británie a Rusko – působící v rámci nového, morálnějšího ekvilibria, založeného na zájmu o dodržování práv a fungujícího systému prostřednictvím subhegemonií nebo zprostředkujících entit. Schroeder si podle Skeda ve skutečnosti jen pohrává se slovy. To, o čem nakonec mluví, je pouze starodávná politika rovnováhy moci a sfér vlivu. Subhegemonie, o kterých Schroeder hovoří, nebyly tak neškodné pro zúčastněné státy ani nenapomáhaly vytvořit rámec spolupráce mezi mocnostmi. Naopak, často představovaly vážné riziko války. Pokud jde o hegemnickou rovnováhu, jak ji popisuje Schroeder, Sked prohlašuje, že se mýlí, neboť v Evropě zranitelní byli a zranitelnými se cítili. Dle jeho názoru byly Rusko a Velká Británie řadovými členy evropské rovnováhy. Co se týče Velké Británie 19. století, Sked se domnívá, že zřejmě vůbec nebyla součástí evropského státního systému. Dodává rovněž, že Schroederův pohled na 19. století opomíjí mnoho faktorů: rostoucí sílu

veřejného mínění, vztah mezi domácí a zahraniční politikou, kabinetní vládu a ekonomické faktory. Diskusi nakonec uzavírá prohlášením, že se Schroeder po všech stránkách mýlí.

Třetí kapitola se zabývá otázkou, zda byl Metternich v období 1815–1848 předním evropským státníkem, a vyvrací tvrzení, že Metternichova dominance v evropské diplomacii přestože byla až do roku 1823 skvělá, po tomto roce trpěla nezdary, dokud nebyl nakonec zcela odstaven na vedlejší kolej. Sked tvrdí, že je jasné, že Metternich neměl vždy události pod kontrolou, jako je neměl ani v letech 1815–1823, ovšem pod kontrolou je neměly ani ostatní mocnosti. Podle Skeda Metternichův systém neskončil rokem 1848 – v tomto roce naopak triumfoval. Zanikl až v padesátých letech. V této kapitole rovněž poskytuje alternativní paradigmatu k Schroederovu. Uvádí, že existují přinejmenším dvě další, která lze posoudit. Jedním z nich bylo paradigma prosazované Rogerem Bullenem, který tvrdil, že evropský systém států fungoval tak, že velké mocnosti kontrolovaly klientské státy ve svých, byť neoficiálních sférách vlivu a intervenovaly, aby si zajistily, že převládnu jejich vlastní zájmy. Mír podle tohoto paradigmatu závisel na tom, zda mocnosti navzájem uznávaly své sféry vlivu a zdržovaly se zpochybňování dominantní mocnosti v každé z nich. Nevysvětluje však zejména, k čemu došlo, když vypukla krize mimo klientské státy nebo mezi evropskými velmocemi obecně. Sked dodává, že klíčem byla ideologie, neboť Evropa byla rozdělena na dva ideologické tábory: liberální západ a konzervativní východ. Jakým způsobem fungovala rovnováha moci, určovalo napětí mezi těmito dvěma tábory a konkurence

mezi jejich dvěma mluvčími (Palmerstonem a Metternichem).

Další kapitola se věnuje problematice, zda Metternich plánoval federalizovat habsburskou říši. V této otázce dochází Sked k závěru, že navzdory své snaze o zvrát v letech 1835–1836 a navzdory všem svým plánům a návrhům z let 1811 a 1817 jak přebudovat vládní mašinerii, přestože jejich jádrem byly efektivní ústřední instituce, nikoli federalizace monarchie, skončil v situaci, kdy musel vycházet ze způsobu vlády Františka I. a arcivévodů Ludvíka a zároveň odrážet útoky ze strany Kolovrata a jeho účastníků. To však neznamená, že jeho zahraniční politika neměla úspěch nebo že monarchie trpěla větší domácí nespokojeností než liberální státy v západní Evropě, které ho kritizovaly. Metternichovo Rakousko bylo oázou klidu. Bouřlivé události se odehrávaly za jeho hranicemi.

Pátá kapitola si klade otázku, zda bylo Metternichovo Rakousko policejním státem. Sked uvádí názory Viktora Bibla a George Franze, kteří se domnívali, že odpověď na tuto otázku je kladná. On sám se však domnívá, že si dnes toto klíše zaslouží, aby bylo důkladně přezkoumáno. Na základě svého výzkumu dochází k závěru, že kritika Metternicha se v tomto směru velmi přeháněla. Policejní síly pod jeho, nebo císařovým, velením byly ve skutečnosti velmi malé. Policie utlačovala nepatrné množství lidí a obvykle jen tehdy, když byli zapleteni do velezrady nebo vzpoury. Cenzura sice nudila, ale stěží mohla být všeobecná a vzdělané třídy ji mohly poměrně snadno obejít. Zachycována byla jen malá část pošty. A konečně, dokonce i v případech velezrady byly udělovány milosti a měněny rozsudky smrti. Vězni

nebyli záměrně mučeni a popravy byly mimořádně vzácné. Žádný policejní stát zde nevznikl.

Poslední kapitola odpovídá na otázku, zda Metternichovo Rakousko utiskovalo národy a zapřičinilo revoluci. Autor zevrubně popisuje vývoj národně-obrozeneckých hnutí v zemích monarchie, zejména pak české národní obrození, a dochází k závěru, že pokud jde o nacionalismus, neexistuje žádný doklad, že by Vídeň nebo Metternich měli někdy zájem poštvávat jednotlivé národnosti navzájem proti sobě. Stěží se tak podle něj lze vyhnout závěru, že Metternichovou politikou ohledně národností bylo jednoduše je akceptovat a nevíštat si jich, tolerovat jejich přirozený kulturní vývoj a přistoupit k akci, jen když hrozilo, že se stanou příčinou nepokojů nebo naruší politický status quo. V otázce pozadí finančních potíží monarchie stál podle Skeda Kolovrat a jeho liknavé administrativní metody, nikoli Metternich.

Nakonec Alan Sked dochází k závěru, že skutečným paradigmatem pro evropskou diplomacii v letech 1815–1848 byl prostě Metternichův systém. V zásadě byl tvořen dohodou mocností proti revoluci a tato dohoda nepochybně představovala reálnou dynamiku, která působila mezi roky 1815 a 1848. Někdy se zdálo, že je ohrožen, ale nikdy se skutečně nerozpadl. Ve všech obdobích, přes jedno zpochybnění po druhém, však Metternich kázal stále stejné poselství o jeho zásadním významu. Existovaly sféry vlivu i rozdíly mezi Východem a Západem. Ale strach z revoluce byl vždy konečným součtem všech mezinárodních záležitostí. Hlavním závěrem Skedova hodnocení je konstatování, že Metternich byl nejdůležitějším a nejúspěšnějším diplomatem své doby a že v době jeho působení v úřadu po roce

1815 prožívala habsburská monarchie tři desetiletí míru, prosperity, stability, kulturní obrody a ekonomické přeměny.

Samotná kniha je založena na výzkumu především odborné literatury, ačkoli v poznámkách nalezneme i odkazy na Metternichovy vydané paměti a na primární prameny z Rakouského státního archivu ve Vídni. Ovšem těch je jen velmi málo. Publikace neobsahuje klasický soupis použitých zdrojů, nýbrž pouze komentovanou bibliografii.

Ostatní použité knihy a spisy jsou uvedeny v poznámkách. Recenzovaná publikace je napsána velmi sofistikovaným jazykem a svědčí o autorově zevrubné znalosti především kulturních a politických dějin zemí habsburské monarchie. Doporučuji k přečtení spíše odborné veřejnosti, neboť autor vychází z předpokladu čtenářovy znalosti problematiky daného období.

Barbora Pásztorová*

MAREŠ, Miroslav a kol. (2015): *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Současnou českou politikou hýbe několik zásadních témat. Jedním z těch nejdůležitějších jsou přitom jevy spojené s reálnými či domnělými problémy navázanými na tzv. „migrační vlnu“. Mezi tyto problémy patří bezesporu radikalizace části české společnosti a politické reprezentace na základě protiislámských postojů. Vzhledem k sociální závažnosti tohoto tématu (kterou prokazují každodenní projevy této části společnosti a politického spektra) lze jen přivítat, že se jej chopil tým pod vedením brněnského politologa Miroslava Mareše a pokusil se jej zpracovat optikou politické vědy. Recenzovaná publikace s příznačným názvem *Ne islámu!* se zabývá vývojem českých antiislámských postojů do konce roku 2015, čili nezachycuje poměrně živelný vývoj struktury (spočívající v neschopnosti lídrů jednotlivých hnutí dohodnout se, vzájemných antipatiích a z toho vyplývající neustálá vznikání, zanikání a přeskupování nových organizací, jež jsou soustředěny kolem významných osob protiislámské scény)

a projevů protiislámských subjektů v průběhu letošního roku. Kniha je jedním z prvních českých pokusů o uchopení tématu, a je proto třeba ještě jednou vyzdvihnout její důležitost pro politologii, ale i pro českou společnost jako takovou. Podívejme se tedy na to, jak se Marešův tým s touto badatelskou výzvou vypořádal. Vzhledem ke své podstatě „kolektivní monografie“ je třeba předem konstatovat, že se recenze soustředí jak na vyznění publikace jako celku, tak na jednotlivé (a často značně odlišné) příspěvky v ní obsažené.

Cílem práce je „*v kontextu kvalitativního přístupu popsat a kategorizovat současnou protiislámskou politiku v ČR z hlediska ideového zaměření aktérů, forem jednání a obsahu této politiky, dále analyzovat dynamiku vývoje protiislámského spektra a srovnat význam jednotlivých v politickém procesu*“ (s. 14). Tento cíl, který slibuje zejména popis a není tak příliš ambiciózní (navzdory tomu, že je kniha výstupem GAČRu), je vysvětlován zejména tím, že v českém prostředí jde o první zpra-

*Mgr. Barbora Pásztorová, Katedra historických věd, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, barpas@khv.zcu.cz.